

VOLKAN KARAGÖZLÜ**

Tazarru'-nâme'nin Söz Düzeni -I-

Word Order of Tazarru'-nâme -I-

Ö Z E T

Fâtih devrinin önemli bilim ve siyaset adamlarından Sinan Paşa'nın Arapça ders kitabı olarak yazdığı eserlerinin dışında, klasik Türk edebiyatı mensur eserleri içerisinde değerlendirilen üç Türkçe kitabı vardır. Hayatının son dönemlerinde kaleme aldığı bu eserleri içerisinde Sinan Paşa'ya has üslubu ile tanınan Tazarru'-nâme dikkati çekmektedir. Klasik Türk nesri ile ilgili kaynaklarda estetik nesrin en önemli eseri olarak bahsedilen Tazarru'-nâme'nin üslup özelliğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Sinan Paşa'nın üslubu Tazarru'-nâme'nin söz düzeni üzerinden anlatılacaktır.

Yapılan incelemeler sırasında Tazarru'-nâme'nin söz düzeninin ikili yapılar biçiminde oluşturulduğu tespit edilmiştir. Çalışmada simetrik yapı olarak ifade edilen ve eserin estetik yönünü ortaya koyduğu düşünülen bu yapılar, Sinan Paşa'nın diğer iki Türkçe eserinde (Ma'arif-nâme ve Tezkiretü'l-Evliyâ) de görülmektedir. Tazarru'-nâme baştan sona simetrik yapılarla oluşturulmuştur. Eserin söz düzenindeki bu kullanımlar nesir cümlelerini şişsel unsurlarla donatmış, cümlelerin sanatsal ifade yollarıyla verilmesini sağlamıştır.

Üç bölüm halinde düşünülen çalışmada Sinan Paşa'nın üslup özellikleri sadece tasvirî olarak belirlenmeyecektir. Üslup ortaya konurken, bu üslubu değerli kılan yönler de ele alınacaktır. Tazarru'-nâme'nin söyleyiş özelliklerini belirlemeyi hedefleyen ilk çalışmada söz düzeninin çeşitleri, nitelikleri ve edebî esere katkılarını incelemeye çalışılacaktır. İkinci çalışmada ise eseri oluşturan simetrik yapıların oluşturduğu simetrik ölçütler, bu ölçütlerin sanatsal düzeyde kullanılmaları, bu kullanımların cümleden daha büyük yapılarda eser boyunca nasıl işlendiği araştırılacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise Tazarru'-nâme'nin cümle yapısındaki estetik kullanımlar ve çeşitleri ele alınacaktır. Son çalışmada ayrıca eserdeki simetri ses, söz ve anlam açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Sinan Paşa, Tazarru'-nâme, üslup, seci, simetri, simetrik yapı

ABSTRACT

The most important scientist and politician in Fâtih's reign Sinan Pasha, has three Turkish book, that was utilized in Turkish classical prose literature, beside the Arabic textbook. That works which was written in his declining years, one of them called Tazarru'-nâme was well-known with Sinan Pasha's unique style. It is mentioned as the most important aesthetic prose, in classical Turkish prose literature. This paper's aim is determine the style of Tazarru'-nâme. The style of the book will be described by word order of the book.

During research, it is fixed that, word order of Tazarru'-nâme has binary structure. Sinan Pasha used this structure in the other Turkish books (Ma'rif-nâme and Tezkiretü'l-Evliyâ). In this paper this structure is called symmetric structure and considered as revealing the aesthetic aspects of the work. Tazarru'-nâme was created by symmetric structure. Usage of the structure in the book equipped sentence of prose with poetic features, provided that the sentences given by way of artistic expression.

This paper is being considered in three chapters and stylistic features of Sinan Pasha will not be fixed in descriptive method. This style will be handled when determining the style of aspects that makes it worthwhile. In the first study aimed at determining the utterance features of Tazarru'-nâme. We will analyze the varieties of word order, quality and contributions to literary work. In the second study symmetrical criterion, using the artistic level of these criterion and throughout work how it is used in the larger structure of sentences will be investigated. In paper designed as the last chapter, aesthetic use and types of sentence structures will be discussed. Also symmetry in Tazarru'-nâme will be assessed in terms of sound, utterance and meaning.

KEYWORDS

Sinan Pasha, Tazarru'-nâme, style, sadhj, symmetry, symmetric structure

* Makalenin Geliş Tarihi: 24.03.2016 / Kabul Tarihi: 08.05.2016

** Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (volkankaragozlu@nevsehir.edu.tr).

Sinan Paşa'nın Hayatı

Türk edebiyatında kendine has üslubu ile anılan ve Fâtih döneminin önemli devlet adamlarından olan Sinan Paşa'nın (ö. 1486) asıl ismi Yûsuf'tur. Doğum yeri ve yılı hakkında biyografik kaynaklarda verilen bilgiler ihtilaflıdır. Nitekim Mertol Tulum, diğer biyografik kaynaklardaki doğum tarihlerinin kaynaklarının belli olmaması yüzünden Sinan Paşa'nın Mecdî Efendi'nin verdiği 16 Recep 845 / 30 Kasım 1441 tarihinde doğduğunu kabul etmek gerektiğini belirtmiştir (2001: 2).

Sinan Paşa'nın babası İstanbul'un ilk kadısı ve "ilim dağarcığı" olarak anılan Hızır Bey, dedesi ise Sivrihisar Kadısı Celâleddin Efendi'dir (Uzunçarşılı 1965: Levha 1). Annesi ise âlim Mollâ Yegân'ın kızıdır. Mollâ Yegân aynı zamanda şairin babası Hızır Bey'in hocasıdır. Sinan Paşa, Fâtih döneminin kazaskerlerinden Mollâ Mehmed'in kız kardeşiyle evlendi ve bu evliliklerinden Ahmed ve Mehmed Çelebi adında iki çocukları oldu. Mehmed Çelebi, Mahmûd Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra bazı kadılıklarda bulunup genç yaşta öldü. Sinan Paşa'nın kardeşleri Bursa müftüsü Ahmed Paşa (ö. 925/1510) ile Bursa kadısı Yakûb Paşa (ö.891/1486) da âlim ve fazıl kişiler olup pek çok ilmî eser meydana getirmişlerdir (Mazıoğlu 1966: 667).

Babasının ölümü üzerine 863/1458-59 yılında Fâtih tarafından önce Edirne'ye daha sonra Darülhadîs'e müderris olarak gönderilen Sinan Paşa'ya çok geçmeden "Hâce-i Sultânî" unvanı verildi ve Paşa, padişah hocalığına yükseltilerek Sahn müderrisliğine tayin edildi. Sinan Paşa 875/1474'te vezir oldu ve "Hoca Paşa" olarak anılmaya başladı. Sinan Paşa, Gedik Ahmed Paşa'nın (ö. 1482) vezaretten azli üzerine vezir-i azamlığa getirildiyse de aynı yıl bu görevden alındı (Uzunçarşılı 1988: 487-488).

Sinan Paşa, 24 Safer 891/1 Mart 1486 tarihinde akşam üzeri vefat etti (Özcan 1989:196). Tâhâ suresinin "Vesselamü alâ menittebeü'l-hudâ" şeklindeki 47. ayetinin ebcedle karşılığı olan tarihi, Hoca Sa'deddîn Efendi ve Kâtib Çelebi de teyit etmektedir (Bursalı Mehmed Tâhir 1338: 223 ; Mazıoğlu 1966: 668). Sinan Paşa'nın ölüm yeri hakkında da kaynaklardaki bilgiler farklıdır. Fakat Tulum'un Belediye Mezarlıklar Tasnif Komisyonu üyesi olarak çalışan Koman'dan naklettiği bilgiye göre Sinan Paşa'nın kabri, Eyüp'te Samsunlu Hasan Efendi'nin mezarı yanındadır (2001: 7).

Mezar taşı koruma altına alınmışsa da bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

Giriş:

Her edebî eser içinde bulunduğu şartların bir ürünüdür. Sanatçı, insan düşüncesinin ve çabasının yüzyıllar boyunca biriktirdiği ürünlerden yararlanarak ortaya konan estetik ölçütlerle eserini oluşturur. Bu estetik ölçütler ise dönemin gerçeklik anlayışı ile sıkı ilişki içerisindedir. *“Dönemin gerçeklik anlayışı da çoğu zaman içinde yaşanan dönemin kozmolojik görüşünün gerçeğe bakış açısına bağlı olarak biçime dökülür.”* (Ecevit 1991: 17). Gerçeklik anlayışının sanat eserini biçim yönünden etkilediğini varsayan bu görüşün klasik dönem edebiyatında pek çok örneği vardır. Bunlardan biri; gökyüzünün birbiri ile uyum içinde ve iç içe geçmiş dokuz felekten oluştuğu düşüncesidir. Bu düşünce klasik Türk edebiyatı şairlerince işlenmiş, bunlarla ilgili pek çok bilgi, telmih ve söz sanatı şiirlere yansımıştır. Bu görüşe göre merkezî yeryüzü çevresinde onu kuşatan sabit ve iç içe geçmiş dokuz felek yer almaktadır. *“Soğanın kabuklarına benzeyen bu feleklerden iç kısımda bulunan yedisinin her birinde bir gezegen bulunmaktadır. Bu yedi gezegen de göklerin dönüş menziline tâbidir.”* (Gibb 1999: 48). Klasik dönem sanatı içindeki kozmoloji görüşü uyum ve dengenin habercisidir. Klasik sanatçılar, kozmolojik görüş ile ilgili inanç ve kabulleri eserlerinde sadece bilgi olarak yansıtmamışlar eserlerinin yapısını da denge ve uyum üzerine kurmuşlardır.

“Dinsel bakış açısının çağın kozmolojisini belirlediği, dönemin gerçeklik anlayışını doğrudan yönlendirdiği İslâm sanat anlayışında temel estetik ölçüt denge, uyum ve simetridir.” (Ecevit 1991: 20). Osmanlı şiirinde bu düzeni sağlayan, hecelerın kapalı ve açık olarak eşit biçimde dağıtılması, belirli seslerin eşit hece kalıpları içerisinde bulunması veya söz sanatları ile uyumun oluşturulmasıdır. *“Divan şiirinde, aruz vezninin, kafiyenin ve redifin katkısıyla yaratılan dış uyumun yanında, şairin sanatçı kişiliğinin gücü oranında, şiirsel bir iç uyum da beyitlerde kendini gösterir. Beytin söz varlığındaki sözcükler arasında sıkı bir anlam ilişkisi vardır. Bu ilişki, bir kumaşın dokusuna benzeyen ve birbirinin içine girip dağılmayan bir ağ oluşturur. Bu durum, geometrik bir düzen görünümündedir.”* (Dilçin 2011: 286). Cem Dilçin'in geometrik düzen olarak

adlandırdığı divan şiirindeki uyum, denge ve simetrisinin eserin anlam dünyasındaki yansımadır.

Klasik Türk edebiyatı nesir eserlerinde ise düzeni oluşturan, aynı söz dizimine sahip iki yapının secilerle bir arada kullanılmasıdır. Aynı yapıya sahip olan cümleler ve söz grupları seci ile bir araya getirildiğinde, dengeli, uyumlu ve simetrik kullanımlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle *Tazarru'-nâme*'deki kullanımlarda seci kendinden önceki kelime ve söz gruplarının sayılarını, bunlardaki sesleri, kelime ve söz gruplarının hece sayılarını, eklerini dengelemektedir. Böylece birbirinin yansıması olan iki cümle veya iki söz grubu bu uyum ve denge ölçütleriyle ayrılmaz bir bütün oluştururlar.

1. *Tazarru'-nâme*'nin Söz¹ Düzenindeki Simetrik Yapılar:

Tazarru'-nâme'nin söz uyumunu oluşturan en önemli etken, secilerin² belli bir düzen içerisinde kullanılmasıdır. Bu düzeni oluşturan, secilerin içinde bulunduğu söz yapılarıdır. Burada yapı ile kastedilen bir edebî eserdeki iç ve dış unsurların estetik etki bırakacak biçimde kullanılmasıdır. Edebî eserde estetik anlamda etkisiz bütün unsurların "malzeme", bu unsurların estetik tesir bıraktıkları zaman "yapı" olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır. "Modern stilistiğe göre sanat eseri, belirli bir estetik maksada hizmet etmek üzere bir araya getirilmiş işaretler sistemi veya işaretlerden ibaret

¹ Söz, en genel anlamıyla bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisidir (Türkçe Sözlük, 2005: 1803).

² Seci, nesirde fasılaların sonundaki ses birlikleridir. Klasik belagat kitaplarına göre seci üç çeşittir: a) Sec-i mütevâzî: Fasılalardaki kelimelerin son harflerinin benzerliği ile birlikte kelimelerin vezinlerinin de aynı olmasıdır. Vezin söz konusu olduğu için Arapça kelimelerle yapılan seci çeşididir. Fasıla sonlarındaki Arapça kelimelerin vezin ve ses benzerliği bakımından uygun olmasıdır. b) Sec-i mutarraf: Fasılalarda farklı vezindeki kelimelerin aynı seslerle bir araya getirilmesidir. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerde görülür. c) Sec-i murassa: Fıkraı oluşturan fasılalarda ikiden fazla kelimenin diğer fasılda harf sayısı, vezin ve ses bakımından denk olmasıyla yapılan secidir. Belagat kitaplarında murassa seci tarsi olarak da adlandırılmıştır. d) Arapça kelimelerde ses birliği olmadan sadece vezin birliğine dayanan secidir. İsmail Ankaravî (1288:128) "Ve âteynâ humel kitâbe'l-mustebîn, ve hedeynâ humes-sırâta'l mustekîm" (Saffât 37/ 117-118) örneğini verdikten sonra bu tür kullanımları seci olmaktan uzak görür. Çünkü seci şiirdeki kafiye gibi olduğundan, bu kısımlar bir şiirde geçseydi, kafiye olarak değerlendirilmeyecekti.

bir yapı olarak kabul edilmektedir." (Akay 1998: 24). *Tazarru'-nâme'*de seciler ikili simetrik³ yapılarda görülür. Secinin bulunduğu bu simetrik yapılar eserde, dört farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki birbirine koşut olan iki cümlelerin secilerle bir araya getirilmesidir. Burada ilk cümledeki kelime kendinden sonraki cümlede bulunan kelime ile ses uyumu içindedir. Çoğunlukla bu cümlelerde başta ve sonda secili kelimeler yer alır. Cümleler anlam ve söz dizimi bakımından da simetrik olarak oluşturulmuştur:

Her 'akl-ı derrâk celâlûñ idrâkinde **hîre**;
her rây-ı rûşen cemâlûñ vasfında **fire**. (Tulum 2001: 69)

[*Kavrayışlı akıl, ululuğuna erişip kavramakta tutkun; her parlak düşünce, güzelliğini nitelemekte suskun.*] (Tulum 2013: 107).

örneğinde sadece son kelimeler secili kullanılmıştır. Secili kelimedede sadece ses birliği olduğu için sec-i mutarraf vardır. Ses uyumu olan kelimeler aynı zamanda cümlelerin yüklemeleridir.

"Bir **sultândur** ki cemî'-i 'âlem saltanatına sultân-ı **kâyim**
bir **Sübhân'dur** ki, her mevcûd tesbîhine kavî vü **dâyim**" (Tulum 2001:31).

[*Öyle bir güç ve kudret sahibidir ki götürü evren egemenliğine sarsılmaz delil; öyle bir yüce ve kusursuz varlıktır ki her varlık onu yüceltip kutsamakta güçlü ve süreklidir, bil.*] (Tulum 2013: 51).

Alıntılanan yerde cümlelerin başındaki *sultân / Sübhân* kelimeleri ile sondaki *kâyim / dâyim* kelimeleri vezin birliği ile birlikte ses birliğinde olduğu için sec-i mütevâzî biçiminde kurulmuştur. Kî'li birleşik cümle biçiminde kurulan yerlerde secili kelimeler aynı zamanda cümlelerin yüklemelerini oluşturmuştur.

Bazı kullanımlarda ise yapının başında, ortasında ve sonunda seciler kullanılmıştır:

"Bir **Hâkim'dür** ki kazâsı **mahkemesinde** 'akl-ı kül kâtib ü **emîn**;
bir **Hâfız'dur** ki hıfzı **hızânesinde** bir nokta kitâb-ı **mübîn**" (Tulum 2001: 32).

³ Simetri karşılığında paralelizm, koşutluk, tam koşutluk, tam paralelizm, bakışım kelimeleri kullanılmaktadır. Kavram ve terim karmaşasının önüne geçebilmek için, bu çalışmada simetri kelimesi seçilmiştir. Simetrinin değişik yönleri klasik belagat kitaplarında tenâzur, teşâbüh, tevâzün, mütevâzin, tarsî gibi terimlerle anlatılmıştır.

[Öyle bir hâkimdir ki yargısı mahkemesinde akl-ı küll kâtiptir ve emin; Öyle bir bellek sahibidir ki belleğinin hazinesinde bir nokta Kitâb-ı Mübîn] (Tulum 2011: 52).

Örneğinde cümle başındaki esmâ sec-i mütevâzin ortasında ve sonundaki seciler ise mutarraf olarak oluşturulmuşlardır. Buraya kadar verilen örneklerde seciler cümle biçimindeki yapılarda kullanılmış ve böylece birinci cümledeki kelime ile ikinci cümledeki kelime arasında ses benzerliği oluşturulmuştur.

“Kudretüñ esrârı **fezâsına** iki **derîçe** sem’ ü **basar**;

Hikmetüñ envârı **ziyâsından** iki **talî’a** şems ü **kamer**” (Tulum 2001: 68).

[Kudretinin sırları boşluğuna kulak ve göz iki çıkış yolu; Hikmetinin ışıklarının aydınlığından güneş ve ay keşif kolu.] (Tulum 2011: 106).

Örneğinde koyu yazılan kelimeler secili kullanılmıştır. Bu alıntıda dikkati çeken bir özellik klasik belagat kitaplarında tarsî olarak adlandırılan söz sanatının bulunmasıdır. Bu yüzden tüm kelimeler, bir sonraki cümle ile ses birliği içinde kullanılmıştır. Bu kullanımlarda kelimelerin sırası da aynıdır.

Tazarru’-nâme’ de cümle biçiminde oluşturulmuş ve diğer cümledeki kelimelerle secili kullanılan tüm yapılar incelenmiş, ve tespit edilen bu yapılar Y-1 olarak adlandırılmıştır. Eserin tamamında bulunan 4471 kullanımın 3076’sı Y-1 ile oluşturulmuştur.

Tazarru’-nâme’ de kullanılan ikinci yapı ise cümlelerin hem kendi içlerinde hem de diğer cümle ile ses birliği olan kelimelerin kullanılmasıdır:

Atâ ittüñ, **belâya** döndürme;

safâ virdüñ, **cefâya** döndürme (Tulum 2001: 140).

[*Atâ ettin, belâya döndürme; safâ verdin cefâya döndürme.*] (Tulum 2011: 224).

Örneğinde *atâ* kelimesi hem aynı cümledeki *belâ* kelimesi ile hem bir sonraki cümlede bulunan *safâ* ve *cefâ* kelimeleri ile ses birliği içinde kullanılmıştır. Kelimelerde secinin yanında cinas sanatı da bulunmaktadır.

Şol dil ki **safâ** ister, **kazâya rızâ** virmek gerek,

ve şol cân ki **Hudâ** ister, gönüle **cilâ** virmek gerek. (Tulum 2001: 181)

[*Safa isteyen gönül eri alın yazısına boyun eğmek gerek; Huda isteyen cân beyi gönül pırl pırl etmek gerek.*] (Tulum 2011: 288)

Örneğinde ise *safâ* kelimesi aynı cümledeki *kazâ* ve *rızâ* kelimeleri ile, diğer cümledeki *Hudâ* ve *cilâ* kelimeleriyle ses birliği içindedir. Eserde hem aynı cümlede hem de sonraki cümlede secili kullanılan yapılar Y-2 olarak adlandırılmıştır. 4471 yapının 262'si Y-2 yapısıyla kullanılmıştır.

Eserde secinin bulunduğu yerlerden birisi de uzun cümlelerle kullanılan Y-3 yapısıdır. Bu yapıların en belirgin özelliği bağlaçlar, edatlar ve zarf-fiil ekleriyle genellikle uzun cümleler halinde kullanılmalarıdır. Bu cümleler genellikle tek yükleme bağlanmıştır. Bunun dışında Y-1 ve Y-2 yapılarında olduğu gibi iki yüklem ile kurulan örneklere de eserde rastlanmaktadır:

“İlâhî! Ol sâkî-yi meh-rûnuñ **hüsni-y-içün**, hüsn içinde **âni-y-içün**; turrasınıñ **tâbi-y-içün**, gamzesinüñ **itâbi-y-içün**; şeker sözlü **deheni-y-içün**, saçlarınıñ **şikeni-y-içün**; zülfindegi şol **ham-içün**, gîsûsındağı **derhem** için; kaddındağı **râstlık** için, sözindegi **râstlık** için; geh şîve ile **nâzî-y-içün**, geh lutf-ile **niyâzî-y-içün**; şol ca'd-ı **müşkibârî-y-içün**, ol had-ı gül-**izârî** için; şol elindegi **câm** 'ışkına, ol la'lindegi **müdâm** 'ışkına; hazretüñe **tâlib** ve visâluña **râgıb olan** kullaruña 'ışk meykede-sinden bir kûşede **makâm** ve ezel humundan bir cür'a mey-i **hâm nasîb eyle** kim...” (Tulum 2001: 218)

[*O ay yüzlü sâkinin güzelliği için, güzelliği içinde çekiciliği için; al-nuna düşmüş saçının kıvrıklığı için, yan bakışının paylayışı için; şeker sözlü dudağı için, saçlarındaki büküntü için; zülfindeki dalgalanış için, örgüsündeki giriş çıkış için; boyundaki doğruluk için, sözündeki doğruluk için; kimi zaman şîve ile nazî için, kimi zaman lutfedip niyazî için; şu miske bulanmış kıvrık saçı için, o gül yanaklı yanağı için; şu elindeki cam (=kadeh) aşkına, o dudağındaki müdâm (=şarap ıslaklığı) aşkına yüce katına ulaşmayı dileyen ve sana kavuşmayı isteyen kullarına aşk meyhanesinden bir köşede sığınak ve ezel humundan bir yudum ham içecek nasîp eyle ki...]* (Tulum 2011: 348).

Örneğinde koyu yazılan secili kelimelerden sonra *içün* edatı getirilerek yapı bir sonraki yapıya bağlanmıştır. Yapının sonuna doğru *ve* bağlacıyla kurulan kısımlarda bağlacın her iki yanında kalan kısımlar secili kelimelerle sonlandırılmıştır. Edatlarla veya bağlaçlarla kullanılan secili kelimelerden önceki kısımlar da bu yapılarda simetrik olarak kullanılmıştır.

Kelimelerin sayısı, kelimelere gelen ekler, kelimelerin buldukları söz grupları da eşittir. *Tazarru'-nâme'*de Y-3 yapısı 145 yerde kullanılmıştır.

*Tazarru'-nâme'*de secilerin bulunduğu diğer yapı ise bir yükleme bağlanmayan seslenme gruplarıdır. Eserde bu yapılar birbiri ardınca sıralanarak duygusal yoğunluğun en üst noktaya çıkması sağlanmıştır. Bu yapı Allah'a yalvarmak, ona seslenmek, tazarru ve niyazda bulunmak için kullanılmıştır.

Î bî-dilleri bâ-**dil** iden;
 î müdbirleri **mukbil** iden!
 Î bî-zübânlar **zübân** viren;
 î kara topraga cân u **revân** viren!
 Î gözsüzleri **bînâ** iden;
 î dilsüzleri **gûyâ** iden!
 Î bir katre nutfeye dest ü **pâ** viren;
 î her dest ü pâya biñ '**atâ** viren!
 Î fakîrlere **ni'met** viren,
 v'î dervîşlere **himm**et viren! (Tulum 2001: 114).

[*Ey gönülsüzlere gönül sunan, ey düşkünleri gün görmüş eden! Ey dilsizlere dil veren, ey kara toprağı can ve ruh vererek dirilten! Ey gözsüzleri gördüren, ey dilsizleri söyleten! Ey bir damla erlik suyuna el ayak veren, ey her ele ve ayağa bin bağış gönderen!, Ey yoksullara nimet veren, ey dervîşlere himmet veren!*] (Tulum 2011: 178).

Yüklemsiz kullanılan yapıların bir çeşidi de seslenme grubu olmadan anlatılan kişinin özelliklerini veren ve yükleme bir araya gelmeyen söz gruplarıdır. Bu söz gruplarının kullanımları *Tazarru'-nâme'*nin peygamberlerin ve din ulularının hayatlarının anlatıldığı ikinci bölümde görülür. Bu yapı ile kurulmuş fasılalar bir yükleme bağlanmadan dua cümlesi ile bitirilir. Daha sonra övülen peygamberin hayatı anlatılmaya başlanır.

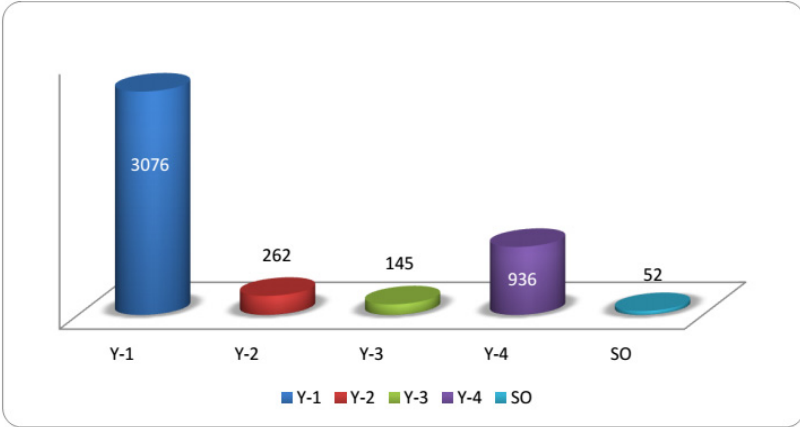
iki misbâh-ı mişkât-ı **sünnet** ve iki çırâğ-ı hânedânı **üm**met;
 iki şem'-i evvân-ı **safâ** ve iki kevkeb-i nûr-ı **Mustafâ**;
 iki ma'den-i cevâhir-i kelimât-ı **Nebevî** ve iki menba'-ı zülâl-i ma'ârif-i **Mustafevî**;
 iki câmi'-i ehâdîs-i **Ahmedî**, ve iki mecma'-ı sünen-i **Muhammedî**;
 iki rükn-i **dîn** ve iki 'imâd-ı **müslimîn**;
 iki dürr-i bahr-ı '**izzet** ve iki necm-i semâ-yı **devlet**; (Tulum 2001: 284).

[...sünnet kandilliğinin iki kandili ve ümmet hanedanının iki feneri; safa eyvanının iki ışık kaynağı, Mustafa ışığının iki yıldızı; Peygamber'e ait söz müceherlerin iki maden ocağı, Mustafa'ya has bilgilerin tatlı suyunun iki kaynağı, Ahmed'e ait sözlerin iki derleyicisi, Muhammed'e ait sünnetlerin iki haznesi; iki din direği, Müslümanların iki dayanağı; iki ululuk denizi incisi, iki mutluluk göğü yıldızı...] (Tulum 2011: 441).

Eserdeki bu türlü yapılar Y-4 olarak adlandırıldı. 4471 yapının 936'sı Y-4 biçiminde oluşturulmuştur. Örnekleri verilen yapıların 3076'sı Y-1, 262'si Y-2, 145'i Y-3, 936'sı ise Y-4'tür. Eserde estetik olarak değeri bulunmayan, malzeme niteliğinde 52 simetrik olmayan kullanım vardır. Bunlar da SO olarak gösterildi⁴. Buna göre *Tazarru'nâme*'de kullanılan yapıların tablo ve grafik biçiminde gösterimi şu şekildedir:

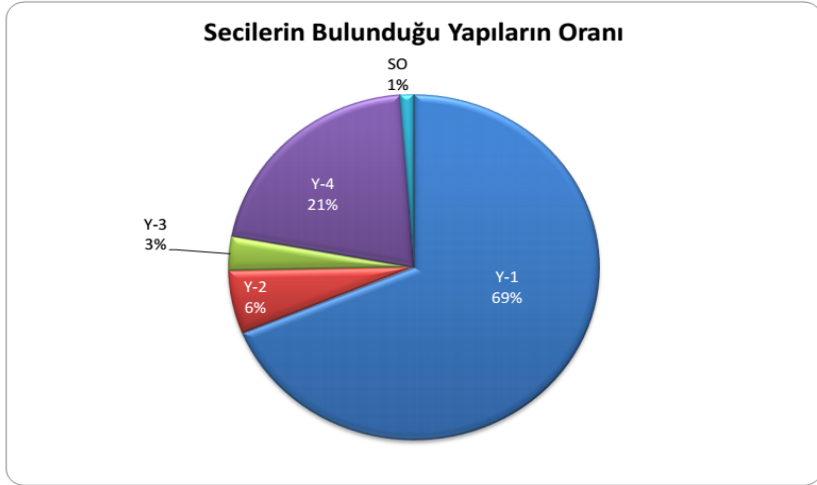
Tazarru'nâme'de kullanılan yapıların sayısı:

Y-1	Y-2	Y-3	Y-4	SO
3076	262	145	936	52
Toplam:				4471

Tazarru'nâme'de kullanılan simetrik yapıların sayıları ve çeşitleri

⁴ Bu veriler Karagözlü, Volkan (2015). *Stilistik Açından Tazarru'nâme*'de Söz Simetrisi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara. künyeli çalışmadan alınmıştır.

*Tazarru '-nâme'*de kullanılan simetrik yapıların oranı.

Verilen bilgilerden eserin % 99 oranında simetrik yapılardan oluştuğu tespit edilmiştir.

2. Simetrik Yapıların Kullanım Özellikleri

Eserde kullanılan simetrik yapılarla ilgili dikkati çeken nokta secilerin yapıları denge ve uyum bakımından yönlendirmesidir. Seciler ister cümlelerin sonunda tek kelimedeki kullanılsın, isterse cümlelerin başında sonunda ve ortasında bulunsun, eserdeki secilerin denge unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Eserde seciden önceki kelimelerin sayıları, buldukları söz grupları, kelimelere getirilen ekler, söz gruplarının cümle ögesi olarak karşılıkları, söz gruplarının secili kullanımları, cümlelerin türleri ve cümlelerin yapılarının da eşit oldukları tespit edilmiştir.

Her 'akl-ı derrâk celâlûñ idrâkinde **hîre**;
her rây-ı rûşen cemâlûñ vâsfinda **tîre**,

Örneğinde *hîre* ve *tîre* kelimeleri secili olarak kullanılmalarının yanında cümlelerin yüklemine oluşturmuştur. Secilerin her ikisi de Farsça isim olan kelimelerle yapılmıştır. Cümlelerin söz dizimleri ve öge dağılımı da aynıdır:

Her 'akl-ı derrâk celâlûñ idrâkinde **hîre**;
 Özne Yer Tamlayıcısı Yüklem
 her rây-ı rûşen cemâlûñ vâsfında **tîre**.

Her iki cümle, basit yapı ve isim cümlesiyle özne + yer tamlayıcısı + yüklem biçimindeki öge dağılımıyla kurulmuştur. Cümlelerde dikkati çeken nokta öğelerin her iki cümlede de aynı söz grupları içinde yer almalarıdır:

Her + 'akl-ı derrâk / her + rây-ı rûşen:

Özne

her: belgisiz sıfat

'akl-ı derrâk / rây-ı rûşen: Farsça sıfat tamlaması (terkib-i tavsîfi)

Özne başına her belgisiz sıfatını almış Farsça sıfat tamlamasından (terkib-i tavsîfi), yer tamlayıcıları Türkçe belirtili isim tamlamalarından yüklem ise tek kelimedenden oluşmuştur. Yer tamlayıcılarının aldıkları ekler de aynıdır. Tamlayanlar 2. tekil iyelik ekini tamlananlar ise bulunma durum ekini almışlardır.

Diğer örneklerde de burada bahsedilen simetrik kullanımları görmek mümkündür. Son örnekte ise klasik fasıla tanımının dışında tüm kelimelerde ses birlikteliği vardır:

1	2	3	4	5	6	7
" <u>Kudretûñ esrârî fezâsına</u>	<u>iki derîçe</u>	<u>sem' ü basar;</u>				
Yer Tamlayıcısı	Yüklem	Özne				
<u>Hikmetûñ envârî ziyâsından</u>	<u>iki talî'a</u>	<u>şems ü kamer"</u>				

Cümleler yer tamlayıcısı + yüklem + özne biçiminde kurulmuştur. Her iki cümlede de basit isim cümlesi olduğu yapının başında, ortasında ve sonunda secili kelimeler vardır. Secili kelimelerin bulunduğu fasılların söz grupları aynıdır. *Fezâ* ve *ziyâ* kelimeleri zincirleme isim tamlaması, *derîçe* ve *talî'a* kelimeleri Türkçe sıfat tamlaması, *basar* ve *kamer* kelimeleri ise Farsça atf tamlamalarıyla oluşturulmuştur. Secili kelimelerin bulunduğu söz grupları aynı zamanda cümlelerin öğelerini oluşturmuştur. Zincirleme isim tamlaması cümlede yer tamlayıcısı, Türkçe sıfat tamlaması yüklem, Farsça atf tamlaması ise özne görevinde kullanılmıştır. Örnekte secili kelimelerin bulunduğu söz gruplarındaki kelime-

lerin sayısı aynıdır. Kelimelerin hece sayıları da eşittir. 1., 2. ve 5. kelimeler üç, 3. kelime dört, 4. ve 7. kelimeler iki, 6. kelimeler ise bir hecedir. Her iki cümlede kelimelerin hece sayısı atıf vavı ile 19'dur.

Hece sayısı eşit olan bu örnekte kelimelerin açıklık ve kapalılığı, bir yer dışında, aynıdır. Bu durum şiirdeki vezni hatırlatmaktadır. Divan şiirinde düzeni ve uyumu sağlayan önemli özelliklerden birisi vezinlerin şiirdeki kelimelerin hece sayılarını büyük oranda eşitlemesidir. Şiire ait bu özelliğin *Tazarru'-nâme'*de görülmesi ilginçtir. Fakat *Tazarru'-nâme'*deki bu kullanım izdüşümü olduğu kelimenin sayısı ve buldukları yerlerin aynı olmasından kaynaklanmaktadır, divan şiirinde ise kelimelerin bu şekilde aynı sayı, aynı hece yapısı, aynı dilden alınması çok fazla rastlanan bir durum değildir. Musarra beyitleri çağrıştıran bu kullanımlar şiirde sayı bakımından da sınırlıdır.

1	2	3	4	5	6		7
Kudretüñ	esrârı	fezâsına	iki	deriçe	sem'	ü	basar
- . -	- - .	. - - . / . - - -	..	. - .	-	.	. -
Hikmetüñ	envârı	ziyâsından	iki	tali'a	şems	ü	kamer

Eserin oluşturulduğu ikili yapılar ve denkliklerin sonucunda kelimelerin hece sayıları eşitlenmiştir. Kelimelerin sayısının ve hecelerinin karşılıklı olarak eşit olması ise eserde vezne benzer kullanımları ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı bazı araştırmacılar *Tazarru'-nâme'*nin bazı bölümlerinin aruz ölçüsüne uyduğunu söylemiştir:

“Osmanlı Türkçesinde nesirle yazılmış eserlerin cümleleri içinde yer yer ve sık sık arûz sadâları duyulur. Bunlar, çoğu zaman bir tef'ilelik, iki tef'ilelik vezin parçalarıdır. Yazar bazan da aynı nesir cümleleri içinde bu sesleri duymaktan doğan alışkanlıkla ve farkında olmaksızın üç tef'ileli, dört tef'ileli vezinlere uygun ibareler ve cümleler sıralar.” (Banarlı 1983: 179).

Neylerem ol sırrı ki esrârı yok

- . - - / - . - - / - . -

Neylerem ol rûhı ki envârı yok,

alıntının fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün veznine uygun olduğu görülür (İsen 2004: 219).

*Tazarru' -nâme'*de cümle ve söz diziminden, kelimelerin hecelerine hatta hecelerin açıklık ve kapalılıklarına kadar olan uyum, eserin bahsedilen yapılarla baştan sona yazılmasından kaynaklanmaktadır. Bu yapıların en önemli özelliği secili kullanılmalarıdır. İster Y-1 ve Y-2 gibi cümle ile oluşturulan yapılarda isterse seslenme ve kişilerin özelliklerini bildiren Y-4 yapısında olsun seciler çıkarıldığında veya yerine eşanlamlı başka kelimeler getirildiğinde yapıdaki ses, ahenk, ritim düzeninin bozulduğu gözlenmektedir. Bu yüzden *Tazarru' -nâme'*de kullanılan seciler yapılarda belli bir düzen içerisinde verilerek eserdeki kelimeler söz, ses ve anlam bakımından tam bir uyum içinde kullanılmıştır. Bu uyum, eserin pek çok yerinde şiirsel ifade özelliklerini nesir cümlesine aktarmış ve anlatılanların sanatsal yollarla verilmesini sağlamıştır.

3. *Tazarru' -nâme'*deki Söz Düzeninin Esere Katkıları

*Tazarru' -nâme'*nin ikili yapılarla, simetrik olarak kurulması onda diğer nesir ürünlerinden ayrılan özelliklerin olmasını sağlamıştır. Eserin tamamının bu yapılarla oluşturulması denge, uyum ve ahengin eserin sadece bir veya birkaç bölümünde toplanmasını engellemiştir. Ayrıca simetrik yapılarda uyum ve dengeyi sağlayan pek çok özellik görülmektedir. Eserdeki bu özelliklerin oluşturulmasında secili kelimeler temel taşı niteliğindedir. *Tazarru' -nâme'*de secilerin içinde bulunduğu söz grupları veya secilerden önceki kısımlar kelime sayısı, söz grubu çeşidi, kelimelere getirilen ekler, onların hece sayıları gibi diğer özellikler *denklik ölçütlerini* de ortaya çıkarmıştır. Bu denklik ölçütlerine Y-1 ve Y-2 yapılarında olduğu gibi ikiz cümlelerin cümle türleri, cümle yapıları, cümle öğeleri gibi denklikler de eklendiğinde nesir cümleleri, şiirsel yapıya bürünmüş ve bazı durumlarda şiiri aşan özellikleri bünyesinde toplamış olur. Böylece eserde anlatılanlar kuru bilgilendirme vasıflarından kurtulup sanatsal ifade yollarına dönüşür. Sanatçı vermek istediği mesajı estetik bir tarzda okuyucuya ulaştırmış olur.

- 1) Her *âşıkun mahbûbı* sensin; her *tâlibün matlûbı* sensin
- 2) Her *sâcidün mescûdı* sensin; her *âbidün ma'bûdı* sensin.
- 3) Her *kâsıdun maksûdı* sensin; her *hâmidün mahmûdı* sensin.
- 4) Her *zâkirün mezkûrı* sensin; her *şâkirün meşkûrı* sensin (Tulum 2001: 153)

Alıntılanan örnekte seciler iştikak sanatı ile kullanılmıştır. İlk cümle- nin dışındaki yedi cümlede secili kelime kendinden önceki kelimenin mef'ûl vezninde çekimlenmesiyle oluşturulmuştur. Secili kelimelerin ay- nı vezinde olması, aynı söz grubunun içinde yer alması (Her + ism-i fâil kelime+ism-i mef'ûl kelime+yüklem) ve birbirini takip eden cümlelerde kullanılması, tamlayan görevindeki sözcüklerin (kâsıd/tâlib/şâkir...) A- rapça ism-i fâil ile bir araya getirilmesi cümlelerin ahengini etkileyip cüm- lelerin ritmik bir biçimde söylenmesini sağlamıştır. Bu ritme, kullanılan cümlelerin hepsinin dokuz heceli olması da katkıda bulunmuştur. Ayrıca tekrar ve iştikak sanatından kaynaklanan ses benzerlikleri, aliterasyonlu kullanımın fıkralar boyunca sürdürülmesini sağlamıştır. Böylece ses, ahenk ve ritimle birlikte nesir cümleleri şiirsel bir yapıya bürünmüştür.

Y-1 ile oluşturulan cümlelerde söz sanatları ve secilerle birlikte, söz gruplarının ve kelimelerin aldığı ekler, kelimelerin tekrarı ahengi oluş- turmuş ve secili kelimedeki ahenkle birlikte simetrisinin oluşturduğu ritim cümlelerdeki sesin estetik bir biçimde kullanılmasını sağlamıştır. Böy- lelikle cümle yapısındaki ve kelime düzeyindeki denkliklerin yanında, ses yapısındaki denklik ve uyum ortaya çıkmıştır.

Ayrıca yapının ikili biçimde kullanılması Divan şiirindeki beyti hatırlatmaktadır. Beyit tarzındaki ikili kullanımlar sayesinde secilerin karşılığı kafiye, secilerden sonra kullanılan ek veya kelimelerin karşılığı ise redif olarak görülebilir. Yalnız -şiirde musarra beyitlerin dışında- sonda olan kafiyenin sağladığı ses birliği, *Tazarru'-nâme'*deki kullanımlarda başta ortada ve sonda olmak üzere nesir cümlesinin bazen her bölümünde bulunmaktadır. Alıntılanan örnekte tüm kelimelerin hecele- rinin eşit olması şiirdeki vezni hatırlatmaktadır.

Eserde kullanılan simetrik yapılar anlamı da etkilemiştir. *"Bu tür si- metrik yapıların, övme, niteleme, betimleme, alanlarında sözün etkisini artırma anlamı vurgulama, konuyu pekiştirme ve özneye öncelik tanıma açısından çok önemli bir işlevi vardır. Bu türlü söz yapıları tekdüzeliği belirli bir oranda yok ettiği gibi bir tür nakarat görevi üstlenerek bellekte kalıcılığı sağlamakta ve övgüyü çarpıcı biçimde ön plana çıkarmaktadır."* (Dilçin 2011: 438).

*Tazarru'-nâme'*de simetrik cümlelerin öncelemelerle kullanılması, anlatılanların etkileyiciliği ve vurgulanması açısından yazarın seçtiği yol- lardan biridir. Özellikle vurgulanmak, anlatılmak ve pekiştirilmek iste-

nen kelime, kavram ve isimler simetrik cümlelerde öncelenerek kullanılmıştır. Şiirde estetik bir nitelik olarak karşılaşılan bu özelliğin *Tazarru'nâme'*de de bulunması metnin şiirsel niteliklerinden sadece biridir. Alıntıda yüklem olarak kullanılan kelimelerin bir bölümü Allah'ın isimlerinin (Esmâü'l-Hüsnâ) öncelenmesi biçimindedir. Bu öncelemeler basit yapılı isim cümleleri ile kullanılmıştır. Yüklemün isim olması, -dır ekinin (eski biçimi -durur) kullanılması da ayrıca önemlidir. Bu ekle kurulan cümleler geniş zaman bildirir. Geçmişten geleceğe pek geniş bir zaman diliminde sürekli yapılan ve tekrarlanan olay ve durumların anlatılmasında kullanılır. Alıntıda, Allah'ın isimlerinin öncelenmesi bu isimlerdeki niteliklerin vurgulandığını göstermektedir.

1. Mübdî durur dünyâda;
2. Mu'îd durur 'ukbâda.
3. Mümîd durur ebdânı;
4. Muhyî durur gine ânı.
5. Bâdî durur halkı;
6. Kâsım durur rızkı.
7. Mukaddim'dür öñ geçeni;
8. Mu'ahhirdür soñ kalanı.
9. Velî'dür evliyâsına;
10. Vekîl'dür asfiyâsına (Tulum 2001: 32-33).

[*Yaratıcı O'dur dünyada; tekrar yaratacak olan da O öte dünyada. Öldürüp yok eder bedenleri; can verip canlı kılar yine ölenleri. Var eder halkı; paylaştırır rızkı. En öndedir önceden geçenden; en sonda olacaktır sona kalandan. Dosttur dostlarına; güvenilir dayanaktır doğru kullarına.*] (Tulum 2011: 57).

Eserde yüklem öncelemesi biçiminde kullanılan bir diğer örnek "kanı" soru zarfı ile kullanılan kısımlardır. Bu cümlelerde kanı kelimesi yüklem, geri kalan kelime ve söz grupları özne biçiminde kullanılmıştır:

1. **Kanı** ol devlet ü istizhârları;
2. **kanı** ol müknet ü iktidârları?
3. **Kanı** ol âyîn-i şâhâneleri;
4. **kanı** ol erkân-ı pâdişâhâneleri?
5. **Kanı** ol sarây-ı sürûrları;

6. **kanı** ol meclis-i hubûrları?
7. **Kanı** ol nusret ü fütûhları;
8. **kanı** ol gabûk ü sabûhları?
9. **Kanı** ol kevkebe vü celâlleri;
10. **kanı** ol übbehet ü cemâlleri? (Tulum 2001: 117).

[Nerede o servet ve dayanakları, nerede o güç ve yenilmezlik kaynakları? Nerede o gösterişli törenleri, nerede o göz kamaştırıcı düzenleri ?, Nerede o ferah fahur yaşadıkları sarayları, nerede o şen şakrak eğlence meclisleri? Nerede o zaferleri ve ele geçirdikleri, nerede o sabah ve akşam içtikleri? Nerede o gösterişlilikleri ve büyüklükleri, nerede o bakımlı yüzleri ve güzellikleri?] (Tulum 2011: 183).

Yüklemlerin soru zarfı biçiminde öncelenecek kullanılması sorunun anlamını kuvvetlendirmiş bu anlama aynı yapıdaki cümlelerin, aynı cümle öğelerinin alt alta gelmesi destek vermiştir. “*Kanı ol*” yapısının tekrar sanatı biçiminde kullanılması ve öznelerin secili olması cümlelerdeki ahenkle anlamın kaynaşmasını sağlamıştır. Konuşma dilinde kullanım sıklığı oldukça yüksek olan *hani* zarfı, genellikle geçmişe gönderme yapılarak, geçmişte yaşanmış bilinen bir olayı, durumu ya da geçmişte verilmiş bir sözü anımsatacak biçimde öncelenecek kullanılmıştır (Dilçin 2010: 244). Verilen örnekte de geçmişte yaşayan güçlü medeniyetlerin gücü çağrıştıran özellikleri verilerek bunların artık olmadığı dile getirilmiştir. *Tazarru’-nâme*’de dua, niyaz, yakarma, istiğfar biçiminde görülen cümlelerin yanında bu örnekte olduğu gibi bir şeyler anlatan, bilgi veren bölümler de bulunmaktadır. Bu şekildeki anlatımlar didaktik yönüyle kuru bilgi biçiminde değil, yukarıda anlatılan sebeplerden dolayı estetik bir biçimde verilmiştir.

4. Sonuç:

Klasik Türk nesrinin en önemli eserlerinden biri olarak görülen *Tazarru’-nâme*’nin söz düzeninin özelliklerini ortaya koymaya çalışan araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1) *Tazarru’-nâme* baştan sona birbiriyle uyumlu, dengeli (simetrik) yapılarla oluşturulmuştur. Bu yapıların en önemli unsurunun seci olduğu tespit edilmiş, seciler kaldırıldığında veya yerine başka bir kelime getirildiğinde, ses, söz ve anlam bakımından düzenin bozulduğu gözlenmiştir.

2) Seciden önceki kelime ve söz grupları; sayıları, tamlama çeşitleri, aldıkları ekler, hece sayıları bakımından da uyumludur.

3) Secilerin bulunduğu bu yapıların simetrik ölçütlerle bir araya getirilmesi, nesir cümlelerinin hece sayılarını ve hecelerin açıklık ve kapalılığını etkilemiş, şiirdeki vezne benzer kullanımları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca nesir cümlelerinin ritim ve ahenk bakımından uyum içinde kullanılmasını sağlayan bu yapılar, nesir cümlelerine şiirsel özellikler katmıştır.

4) *Tazarru'-nâme*'nin tamamının simetrik yapılarla kurulmasının yanında, yapıların da kendi içlerinde dengeli bir biçimde kullanıldığı gözlenmiştir. Özellikle cümle biçiminde oluşturulan simetrik yapılarda kelimelerin / kelime gruplarının sayısının, hece sayısının her iki cümlede eşit olması; kelime / kelime gruplarının cümlede aynı yerde bulunmaları, aynı tamlamanın içinde yer almaları, kelime / kelime gruplarının çeşitlerinin aynı olması gibi çeşitli denklik ölçütleri eserde kullanılmıştır.

5) Kelime ve kelime gruplarının yanında eserdeki uyumu destekleyen cümlelerin simetrik biçimde kullanımınıdır. İkili cümlelerin yapılarının, cümle türlerinin, cümleyi oluşturan öğelerin denk olduğu tespit edilmiştir.

6) Cümle yapısından, söz dizimine, kelimelerden, hece sayılarına kadar olan denge ve uyum nesir cümlelerine ritim ve ahenk özellikleri katmıştır. Böylelikle nesir cümleleri şiire ait özelliklerle kullanılmıştır. Şiirde ahengi sağlayan unsur olan kafiye ve redif yerine cümlelerin sonundaki seci bu işlevi yüklenmiştir. Bazı kullanımlarda ise şiiri aşan nitelikler nesir cümlelerinde görülmektedir. Nesir cümlelerinin söz sanatları ve incelemeler ile kullanılmaları ses ve anlam bakımından da uyum ve dengeyi sağlamıştır.

7) Simetrik kullanımlar, eserin sadece söz yapısını değil ses ve anlamını da etkilemiştir. Böylece bu kullanımlar, anlam bakımından konuyu vurgulayıp özneyi pekiştirirken, nakarat görevi görerek hatırdaki kalıcılığı sağlamıştır.

8) Çalışmada ele alınan özellikler, *Tazarru'-nâme*'nin kendi çağında ve kendi çağından sonra yazılan nesir eserlerden ayrılan yönü olarak görülebilir. Bunlar aynı zamanda eserin estetik yönünü vurgulamaktadır. Bu özellikler sadece eserin beğenilmesini sağlayan nitelikler değil, aynı zamanda eseri değerli kılan niteliklerdir.

Kaynakça:

- AKAY, Hasan (1998), *Cenab Şehabeddin'in Şiirleri Üzerine Stilistik Bir Araştırma*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BANARLI, Nihat Sâmî (1983), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- BURSALI MEHMED TÂHİR (1338), *Osmânlı Müellifleri*, (C. 2/2), İstanbul.
- CANIM, Rıdvan (hızl.) (2000), *Latîfi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: AKM Yayınları.
- DİLÇİN, Cem (2011), *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- ECEVİT, Yıldız (1991), *Türk Edebiyatında Post Modernist Açılımlar*, İstanbul: İleştirim Yayınları.
- GİBB, E.J. WİLKİNSON (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi*, (V Cilt), Ankara: Akçağ Yayınları.
- HOCA SA'DEDDİN EFENDİ (1279), *Tâcü't-Tevârih.*, (C. II), İstanbul.
- İSEN, Mustafa (2004), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Nesir (Erken Dönem), (C.5.), Ankara: AKM Yayınları.
- İSMAİL ANKARAVÎ (1284), *Miftâhü'l-Belâgâ*. İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- KARAGÖZLÜ, Volkan (2015), *Stilistik Açından Tazarru'nâme'de Söz Simetrisi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1966), *"Sinan Paşa"*, İslâm Ansiklopedisi, (C. 10), İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖZCAN, Abdülkadir (hızl.) (1989), *Mecdî Mehmed Efendi, Hadâiku'ş-Şakâik (Şakâiku'n-Nu'maniye ve Zeyilleri)*, (C.1), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TULUM, Mertol (2001), *Tazarru'-nâme*, Ankara: MEB Yayınları.
- _____ (2011). *Sinan Paşa-Yakarışlar Kitabı (Tazarru'-nâme)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1965), *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (1988), *Osmanlı Tarihi*, (C.2), Ankara: TTK Yayınları.